

עסקת המנועים ומטוסי F-35 לטורקיה – השלכות על מאזן הכוחות האזורי והגלובלי

יעקב בנג'ו | 9 ביולי, 2026

הממשל האמריקאי הנוכחי מקדם עסקת ענק בשווי של למעלה מ-700 מיליון דולר למכירת מנועי F110 לטורקיה עבור פרויקט מטוס ה-KAAN. חרף ניסיונות הממשל לעקוף את חסמי הקונגרס, המהלך אינו אירוע מבודד אלא מאיץ אסטרטגי שנועד לסלול את חזרתה המלאה של אנקרה לתוכנית ה-F-35. בעוד שהרציונל בושינגטון חותר לשמר את טורקיה כעוגן בנאט"ו, בפועל הוא מייצר דילמה חריפה ומציב משולש סיכונים כבדי משקל:

- ערעור נאט"ו מבפנים: העצמת שחקן המנהל תחרות אגרסיבית מול ברית מערביות (כמו יוון) ומקבע נוכחות צבאית מתריסה בקפריסין.
- הזנת החיכוך האזורי: מתן לגיטימציה למעצמה תחרותית המעניקה מקלט לחמאס ותומכת במשטר א-שרע בסוריה.
- סיכון מערכתי לרשת ה-F-35 הגלובלית: הצבת יכולות דור 5 בסמיכות למערכות ה-S-400 הרוסיות מעמידה בסכנת פיצוח את ביטחון המידע של הפלטפורמה כולה. איום זה אינו מתמצה בשחיקת היתרון היחסי של ישראל וחשיפת תעשיותיה, אלא מהווה איום ישיר על כל מדינה בעולם שהצטיידה ב-F-35, לצד חשש מהפצת מטוסי ה-KAAN לצבאות נוספים במרחב הסוני

ציר הזמן הרלוונטי: אבולוציה של משבר ואמון

ההתנהלות של אנקרה בעשורים האחרונים משקפת שחיקה שיטתית באמון מול המערב, לצד תמרונים פוליטיים מורכבים להשגת עליונות טכנולוגית:

- יולי 2002: טורקיה מצטרפת רשמית כשותפה בתוכנית ה-JSF לפיתוח מטוסי ה-F-35.
- ספטמבר 2017: הנשיא ארדואן מכריז רשמית על אודות רכישת מערכת ה-S-400 מרוסיה ב-2.5 מיליארד דולר, חרף אזהרות חוזרות ונשנות מצד ארצות הברית ונאט"ו כי מדובר במערכת שאינה תואמת את תשתיות הברית. מהלך זה לא היה טעות נקודתית, אלא נדבך באסטרטגיה הטורקית לביסוס עצמאות ביטחונית.
- יולי 2019: רכיבי מערכת ה-S-400 הראשונים מתחילים לנחות בטורקיה; בתגובה נחרצת, ארצות הברית מסלקת רשמית את טורקיה מתוכנית ה-F-35 ועוצרת את מסירת המטוסים שיוצרו עבורה.
- דצמבר 2020: ארצות הברית מפעילה את חוק הסנקציות (CAATSA) ומטילה סנקציות רשמיות על תעשיית הביטחון הטורקית (SSB).

- 2025-2026 - התפנית: לחצים כבדים ופעילות אינטנסיבית מצד אנקרה מניבים איתותים מממשל טראמפ בדבר נכונות לבחון מחדש את השילוב הטכנולוגי עמה. אישור עסקת מנועי ה-F110 למטוס ה-KAAN משמש כבלון ניסוי וזרז לשינוי גישה.
- התנאים והמעקפים הנוכחיים (קיץ 2026): במקביל לניסיונות של אנקרה למצוא מתווה מדיני שיפתור או יאחסן את סוגיית ה-S-400, המהלך נתקל בהתנגדות דו-מפלגתית חריפה בקונגרס. יו"ר ועדת החוץ של הסנאט, ג'ים ריש, יצא באופן פומבי נגד העסקה והבהיר כי לא תאושר כל עסקת נשק מתקדמת כל עוד אנקרה מחזיקה במערכת הרוסית. בתגובה, הממשל אותת על אודות כוונתו לבחון נתיבים חוקתיים עוקפים כדי לנטרל את האופוזיציה בקונגרס ולדחוף את העסקה לפועל.

סוגיית הכוח האווירי, רשת ה-F-35 הגלובלית והחשיפה הטכנולוגית

- **עקיפת פלונטר ה-F-35 ובניין כוח מגוון:** מכירת מנועי ה-F110 מהווה פתרון ביניים אסטרטגי עבור אנקרה; היא מאפשרת לה להשיג יכולות מתקדמות מבלי להיפטר מייד מה-S-400 הרוסית. עם זאת, חיוני להדגיש כי אספקת המנועים לבדה אינה יוצרת פלטפורמת דור 5 מלאה, אך הם מהווים את אחד מגורמי האפשרות המרכזיים ביותר להתקדמות לקראת פלטפורמה כזו. משום כך, המטרה האסטרטגית הסופית של טורקיה נותרה חזרה מלאה לתוכנית ה-F-35. במקביל, טורקיה מעבה את כוחה בטווח הקצר באמצעות רכש מסיבי של עד 56 מטוסי יורופייטר טייפון (Eurofighter Typhoon) מבריטניה, קטר ועומאן, תוך אימון טייסה בקטר.
- **אפקט ה-KAAN ושבירת המונופול האזורי:** פיתוח מוצלח של ה-KAAN כפלטפורמת דור 5 בסיוע המנועים האמריקאיים, יאפשר לטורקיה להפוך ליצרנית נשק שובר-שוויון. מדינות כמו אינדונזיה (שכבר חתמה על עסקה), לצד מצרים וערב הסעודית המגלות עניין רב, עשויות להצטייד במטוס. עבור מדינת ישראל, הפצת יכולות חמקנות לשחקנים נוספים במרחב הסוני מהווה "כאב ראש" אסטרטגי חסר תקדים.
- **מורכבות סוגיית ה-QME:** חוק היתרון האיכותי (QME) האמריקאי המחייב שימור עליונותה של ישראל מכיל לקונה מובנית: הוא מעולם לא חל רשמית על טורקיה בשל מעמדה כחברת נאט"ו. שילוב טורקיה בדור 5 ישחק את היתרון הזה בפועל, ויעניק לשחקן אגרסיבי גישה לתשתיות נתונים טקטיים משותפות (Connected battlefield node) ותורות לחימה מסווגות, ללא כלי משפטי אמריקאי פשוט לבלימתו.
- **איום ה-S-400 וביטחון המידע:** הפעלת פלטפורמות דור 5 בסמיכות למערכת ה-S-400 הרוסית שבטורקיה (המצוידת במכ"ם N6E91 בעל טווח גילוי של 600 ק"מ, שנוסה בהצלחה מול מטוסי F-16) מסכנת באופן קריטי את ביטחון המידע של המטוס. הדבר מאפשר תיאורטית פיצוח של נקודות התורפה וחתימת המכ"ם של החמקן וזליגתם הישירה למודיעין הרוסי. במסגרת זו עולים שלושה איומי ליבה:
 - **ציר הזליגה למעצמות המזרח:** החשיפה המודיעינית בפני המערכות הרוסיות פותחת פתח מידי להעברת המידע הלאה; הדרך ממסקבה לבייג'ינג קצרה ביותר, וזליגה כזו תעניק גם לסין יכולת לפצח את סודות החמקנות המערבית.
 - **עיקור היתרון היחסי הגלובלי:** פריצת ביטחון המידע וחשיפת חתימת המכ"ם של המטוס מייצרות סיכון מערכתי שמעקר לחלוטין את היתרון היחסי של פלטפורמות דור 5, לא רק עבור ארה"ב או ישראל, אלא עבור כלל המדינות ברחבי העולם שהצטיידו בפלטפורמה זו.
 - **חשיפת רשתות נתונים ותורות לחימה מסווגות:** שילוב טורקיה במערך דור 5 מעניק לשחקן בעל שאיפות עצמאיות ואגרסיביות גישה ישירה לתשתיות נתונים טקטיים משותפות (Connected battlefield node). גישה זו חושפת בפני אנקרה את תורות הלחימה המסווגות ביותר, הן מול מדינות נאט"ו והן מול מדינות המזרח התיכון.
- **חשיפת טכנולוגיה ישראלית עמוקה:** התעשיות הביטחוניות הישראליות משולבות בליבת שרשרת האספקה של ה-F-35 (ייצור כנפיים ע"י התעשייה האווירית וקסדות הטייס HMDS ע"י אלביט מערכות). שילובה מחדש של טורקיה חושף קניין רוחני וטכנולוגיות ישראליות רגישות במיוחד לזליגה לידיים עוינות, בסביבה שבה אנקרה מעמיקה שיתופי פעולה אנטי-מערביים.

ההקשר הגיאופוליטי הרחב: טורקיה כמעצמה אזורית תחרותית

חימושה של טורקיה בנשק שובר-שוויון חייב להיבחן דרך הפריזמה של האסטרטגיה הטורקית הרחבה: חתירה עצמאית לדומיננטיות אזורית, תוך מתיחת גבולות ההשפעה מול מערכת הבריתות המערבית והאזורית. חיוני להבהיר: גם אם תימצא נוסחה מדינית שתפתור או תאחסן את סוגיית ה-S-400 בהסכמה אמריקאית, אין בכך עילה לרגיעה עבור ישראל או יוון. איום הליבה אינו טכנולוגי בלבד, אלא נעוץ בכוונותיה ובשאיפותיה של אנקרה לשנות את מאזן הכוחות.

- **פער הגישות בוויינגטון (The Policy-Professional Rift):** המאמץ לחמש את טורקיה חושף מורכבות פנימית במערכת הממשל האמריקאית. אין מדובר בשסע בין שתי קבוצות שוות, אלא בהובלה מובהקת של הנשיא טראמפ והזרוע המבצעת המאמצים גישה פרגמטית מול ארדואן, ורואים בו שחקן חיובי ומשפיע ששמר על ניטרליות בסכסוכים אזוריים. מנגד, הדרג המקצועי במחלקת המדינה, בשיתוף גורמים פוליטיים בכירים, דוגמת יו"ר ועדת החוץ של הסנאט ג'ים ריש, בוחנים את המהלך בדאגה ובחשדנות מפני הסלמה תחרותית ומתיחת חוקי הסנקציות (CAATSA).

- **היעדר רסן אזורי וניצול הזדמנויות אסטרטגיות:** אנקרה אינה מהססת להשתמש בעוצמתה הצבאית ובמיקומה כדי לאתגר שותפות מערביות שכנות. הדוגמה האחרונה לכך הייתה בצפון קפריסין: בעקבות תגבור כוחות מערביים באי (מצד יוון, צרפת וגרמניה כמענה לתקיפות כטב"מים איראניים), ניצלה טורקיה את ההסלמה כדי לפרוס באופן חריג מטוסי F-16 ולבסס שם אחיזה מבצעית. מהלך זה של "הרגלה" או ניצול הזדמנות מהווה הוכחה יכולת מצדה של אנקרה, המתווספת להפעלתו של בסיס כטב"מים קבוע על אדמת קפריסין. תשתית זו, של כוח אווירי מגוון, מהווה מוצב קדמי המאפשר לאנקרה להפר ריבונות, להקרין עוצמה, ולערער את הסטטוס-קוו המבצעי בים התיכון ובאייחוד האירופי כולו.

- **תמיכה אקטיבית בציר האסלאם הקיצוני והקרנת עוצמה מול ישראל:** אנקרה מספקת גיבוי פומבי, מעשי ומדיני לארגון חמאס ואף משולבת ב"מועצת השלום" לניהול רצועת עזה. במקביל, טורקיה מקיימת מעורבות צבאית עמוקה בסוריה, פועלת לביסוס כוחות אסלאמיים במרחב ומעניקה תמיכה מוצהרת במשטר א-שרע. רטוריקה עוינת זו מחלחלת לדרגים הגבוהים ביותר, אך הסיכון המרכזי בעימות מול ישראל אינו צבאי-ישיר; לטורקיה יש כבר כיום צבא יבשה מסיבי וצי חזק. החשש הממשי הוא שחיל אוויר טורקי משודרג לדור 5 יעניק לאנשי ארדואן תעוזה מופרזת, שתתורגם להתנהלות אגרסיבית ותקיפה בהרבה במרחב הימי והאווירי במטרה לאזן, לבלום ולצמצם את חופש הפעולה של ישראל באזור.

- **ציר ההתקרבות הבין-ערבי כמנגנון איזון אזורי:** חשיבותה של טורקיה כשחקנית-על אזורית אינה נשענת עוד רק על קשריה החמים המסורתיים עם קטר, אלא על תמורה גאו-אסטרטגית רחבה בהרבה: תהליכי נורמליזציה והתקרבות מדינית וכלכלית מואצת מול מצרים וערב הסעודית. ציר מתגבש זה ממחיש כיצד אנקרה ממצבת את עצמה מחדש כעוגן מרכזי בלב העולם הערבי והמוסלמי. בראייה ארוכת טווח, העמקת שיתוף הפעולה בין טורקיה לבין המעצמות הסוניות הללו אינה רק כלי להרחבת ההשפעה הטורקית, אלא מייצרת מנגנון כוח משולב המיועד לאזן, ולעיתים אף לבלום, את חופש הפעולה האסטרטגי והעליונות של מדינת ישראל במרחב.

- **שאיפות להתייבשות כמעצמה עצמאית בבימה העולמית:** מדינות החוץ של ארדואן אינה שואפת עוד להשתלבות אינטגרלית במערב, אלא למיצוב טורקיה כ"מעצמה העומדת בכוחות עצמה" (Stand-alone power). ככזו, היא אינה רואה עצמה כפופה או מרוסנת על ידי האינטרסים של הברית המערבית, אלא מנהלת מדיניות חוץ תועלתנית ופרגמטית, תוך פזילה מתמדת לעבר מוסקבה וצירים אלטרנטיביים.

סיכום

העמדה הישראלית אינה נשענת אך ורק על הצורך לשמור על עליונות טכנולוגיות וחסידת זליגת הקניין הרוחני של תעשיותיה הצבאיות, אלא לתפישת ישראל חלק בלתי נפרד מאבטחת המידע הלאומי של ארה"ב עצמה מול מעצמות המזרח. מניעת התעצמותה של אנקרה, הממצבת עצמה כמעצמה עצמאית וכעוגן של ציר סוני מתרחב, היא התנאי המרכזי למניעת מרוץ חימוש אזורי ולשמירה על יציבותה של הארכיטקטורה הביטחונית הגלובלית כולה.

ניתוח עסקת המנועים מוביל למסקנה כי שורש האיום הנשקף מחימוש טורקיה אינו טכנולוגי בלבד, אלא גיאופוליטי. לפיכך, גם אם וויינגטון ואנקרה יגיעו לנוסחה שתפתור או תאחסן זמנית את סוגיית ה-S-400, ישראל ושותפותיה בנאט"ו אינן

יכולות להרגיע את חששותיהן. שדרוג חיל האוויר הטורקי לדור 5 – בין אם דרך פרויקט ה-KAAN ובין אם דרך חזרה עתידית לרשת ה-F-35 – יעניק לאנשי ארדואן תעוזה מופרזת ואגרסיביות שתופנה ישירות לצמצום חופש הפעולה וההרתעה של צה"ל במרחב הימי והאווירי.